

УДК 338.24:338.439.5

Сергій Остапенко (Україна)

JEL classification: C10, O13

Сергій ОСТАПЕНКО

аспірант,

кафедра глобальної економіки,

Національний університет біоресурсів і

природокористування України, Україна

E-mail: isvinous@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7653-4787

© Сергій Остапенко, 2021

Отримано: 02.11.2021 р.

Прорецензовано: 11.11.2021 р.

Рекомендовано до друку: 16.11.2021 р.

Опубліковано: 16.11.2021 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Підвищення ефективності функціонування агропродовольчого ринку вимагає розробки пропозицій щодо трансформації економічного механізму господарювання, спроможного удосконалити економічні відносини між його учасниками, які формують інфраструктуру, яка створює необхідні умови для просування продукції від виробника до кінцевого споживача. Вищезазначені обставини ставлять перед економічною наукою необхідність вирішення теоретичних, методичних та практичних проблем регулювання агропродовольчого ринку із урахування сучасних змін та вимог.

Мета. На основі узагальнення досліджень запропонувати авторський підхід до оцінки теоретичних основ розвитку агропродовольчого ринку України.

Метод (методологія). Методологія дослідження сформована на основі досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців щодо розвитку агропродовольчого ринку. У процесі наукового пошуку застосовано порівняльний, структурний методи дослідження.

Результати. Доведено, що створення умов збалансованості міжгалузевого обміну передбачає комплексний підхід на основі таких принципів: поєднання вільного ціноутворення (на основі попиту і пропозиції) та державного регулювання цін як загальної системи ринкового ціноутворення; забезпечення однакових економічних умов усім товаровиробникам незалежно від форм власності та господарювання; взаємодія цінкових і фінансово-кредитних важелів у створенні умов розширеного відтворення інвестиційного типу й економічного зростання в агропродовольчому секторі економіки; створення взаємоузгодженої підтримки та протекціонізму інтересів вітчизняних товаровиробників і споживачів у зв'язку з необхідністю забезпечення продовольчої безпеки країни.

Остапенко С. Теоретичні основи розвитку агропродовольчого ринку України. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 3. С. 43-51.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.03.043>

Ключові слова: агропродовольчий ринок; економічний механізм; попит; пропозиція; державне регулювання.

UDC 338.24:338.439.5

JEL classification: C10, O13

Sergiy OSTAPENKO*PhD student,**Department of Global Economics,
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine, Ukraine*Email: isvinous@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7653-4787

© Sergiy Ostapenko, 2021

Received: 02.11.2021

Revised: 11.11.2021

Accepted: 16.11.2021

Online publication date: 16.11.2021

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Sergiy Ostapenko (Ukraine)

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF AGRICULTURAL FOOD MARKET DEVELOPMENT OF UKRAINE

ABSTRACT

Introduction. Improving the efficiency of the agri-food market requires the development of proposals for the transformation of the economic mechanism of management, able to improve economic relations between its participants, which form the infrastructure that creates the necessary conditions to promote products from producer to final consumer. The above circumstances make it necessary for economics to solve theoretical, methodological and practical problems of agri-food market regulation, taking into account modern changes and requirements.

Goal. On the basis of generalization of researches to offer the author's approach to an estimation of theoretical bases of development of the agro-food market of Ukraine.

Method (methodology). The research methodology is based on the research of domestic and foreign scientists on the development of the agri-food market. In the process of scientific research, comparative, structural research methods were used.

Results. It is proved that the creation of conditions for the balance of intersectoral exchange involves a comprehensive approach based on the following principles: a combination of free pricing (based on supply and demand) and state regulation of prices as a common system of market pricing; ensuring equal economic conditions for all producers, regardless of ownership and management; interaction of price and financial-credit levers in creation of conditions of the expanded reproduction of investment type and economic growth in agro-food sector of economy; creation of mutually agreed support and protectionism of the interests of domestic producers and consumers in connection with the need to ensure food security of the country.

Ostapenko, S. (2021). Theoretical fundamentals of agricultural food market development of Ukraine. *Economic analysis*, 31 (3), 43-51.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.03.043>

Keywords: agri-food market; economic mechanism; demand; offer; state regulation.

Вступ

Підвищення ефективності функціонування агропродовольчого ринку вимагає розробки пропозицій щодо трансформації економічного механізму господарювання, спроможного удосконалити економічні відносини між його учасниками, які формують інфраструктуру, яка створює необхідні умови для просування продукції від виробника до кінцевого споживача. Вищезазначені обставини ставлять перед економічною наукою необхідність вирішення теоретичних, методичних та практичних проблем регулювання агропродовольчого ринку із урахування сучасних змін та вимог.

Однією з основних тенденцій світового розвитку є активізація інтеграційних процесів на рівні суб'єктів господарювання окремих територій, регіонів, ринків. Цей процес супроводжується виникненням численних теорій і підходів, які обґрунтовують доцільність економічної інтеграції, аналізують вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на темпи, напрями й результати інтегрування, що значною мірою пов'язано з багатьма невдалими спробами інтеграції.

Окремі питання, пов'язані із формування інституцій та механізмів регулювання регулювання та захисту агропродовольчого ринку, його інфраструктурного забезпечення висвітлено у дослідженнях вітчизняних науковців В. Андрійчука, О. Варченко, А. Діброви, С. Дусановського, Г. Калетніка, С. Кваші, М. Корецького, М. Латиніна, Ю. Лопатинського, Ю. Лупенка, О. Мороза, Т. Осташко, Б. Пасхавера, М. Пугачова, М. Талавирі, П. Саблука, О. Скидана, О. Шпичака, О. Шпикуляка, О. Шубравської та ін. Ці наукові дослідження є фундаментом моніторингу та оцінки дієвості інструментів державного впливу на функціонування агропродовольчого ринку, вносять істотний внесок у розвиток теоретичних основ та розробку заходів, направлених на реалізацію стратегічних ініціатив.

Однак, зміна вектору державного розвитку актуалізує сучасні підходи до проблем дослідження із урахуванням необхідності вирішення цілого ряду задач щодо реформування регулятивних інструментів забезпечення збалансованого розвитку агропродовольчого ринку, формування нових та посилення існуючих конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників на світовому ринку.

Мета статті

Мета статті – на основі узагальнення досліджень запропонувати авторський підхід до оцінки теоретичних основ розвитку агропродовольчого ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Відомий американський економіст Ф. Махлуп спробував простежити ретроспективу терміна «інтеграція». Він стверджує, що цей термін виник не раніше 1942 р., але досить швидко увійшов у обіг. Його почали застосовувати до різних аспектів міжнародних економічних відносин: міжнародної торгівлі, руху капіталів та інших сфер [1].

Узагальнимо теоретичні розробки інтеграційної проблематики, в тому числі інтеграційних процесів агропродовольчих ринків. Так, представники неоліберального спрямування [2] головною економічною причиною, що зумовлює об'єктивну необхідність інтеграції, вважали протиріччя між потребами вільного міжнародного обміну, який детермінує зростання обсягу ринків, внутрішнього валового продукту і доходів населення країн, що інтегруються, та існуючою на поточний момент системою протекціоністських дискримінаційних бар'єрів на шляху такого обміну. Від усунення подібних перепон у процесі формування митних та економічних союзів залишаться у виграші всі учасники такого роду інтеграційних блоків, що дозволить їм розширити ринки.

Із позицій неокласичної школи зниження витрат доступу на ринок і лібералізація торгівлі між учасниками інтеграції посилять порівняльні переваги їхніх регіонів і спеціалізацію, даючи імпульс поділу праці, а, отже, зміни географічної структури виробництва. Прибічники нових теорій торгівлі та економічної географії стверджують, що кумулятивний ефект інтеграційних процесів полягає у тому, що розширення ринку посилює концентрацію виробництва, тобто також змінює його географічну структуру, хоча й іншим чином. За інших рівних умов полегшення взаємного доступу на ринки учасників інтеграції сприяє перерозподілу ресурсів у їхніх економіках, беручи до уваги важливість інших витрат, у тому числі вартості транспортування [3].

На відміну від них, при поясненні глибинних економічних причин прибічники неокейнсіанського спрямування – «дирижисти» (Ф. Вейер, П. Стріт, С. Харріс та ін.) акцентують увагу не стільки на необхідності лібералізації міжнародного руху товарів, а також послуг, капіталів і робочої сили (погоджуючись, що це необхідно), скільки на усуненні більш вагомої, на їхню думку, невідповідності між внутрішньоекономічною політикою стимулювання зростання та зайнятості, з одного боку, і станом міжнародних економічних відносин – з іншого. Звідси «дирижисти» обстоюють об'єктивну потребу не тільки усунення національних господарських бар'єрів на шляху міжнародної міграції факторів і результатів виробництва, а й інтеграції економічних політик

держав, формування міждержавних і особливо наднаціональних органів економічного регулювання в інтеграційних блоках.

Тобто, теоретики неоліберального спрямування віддавали пріоритет «негативній інтеграції», маючи на увазі усунення міжкраїнних господарських бар'єрів (особливо торговельних і валютних), а «дирижисти» – «позитивній інтеграції» – створенню нової якості економічного середовища, яка б дозволила тісно переплетеним національним господарствам функціонувати в оптимальному режимі [4].

Відповідно до ієрархії економічних систем (світова, національна, регіональна економіка, економіка фірми, домогосподарства) існують різні види економічної інтеграції: міжнародна (глобальна), міжрегіональна, внутрішньорегіональна, міжфірмова.

У дослідженнях регіональної інтеграції досить широко висвітлюється підхід, що ґрунтується на побудові моделей загальної рівноваги, які оцінюють зміни цін на товари, обсягів і структури виробництва в різних секторах, вигаду (втрат) виробників, споживачів і держави в результаті взаємного усунення митних зборів і введення загальних митних бар'єрів.

На відміну від традиційного політико-економічного розуміння, такий підхід підкреслює важливість ринкових факторів при визначенні результативності інтеграційних схем. Хоча, відмежовуючись від простих економічних теорій, цей дослідник підкреслює, що ринкову інтеграцію не можливо адекватно оцінити без урахування інституціональних факторів. При цьому теоретичні висновки У. Маттілі мають високу практичну цінність, адже дають достатньо надійну й аргументовану основу для прийняття рішення про вибір цілей, пріоритетів і напрямів регіональної політики, у тому числі з погляду можливостей інтеграції.

Логіка вивчення ролі та значення регіональної інтеграції має передбачати насамперед виявлення й аналіз факторів, що детермінують наслідки регіональної інтеграції, з огляду на їх важливість, по-перше, для вхідних в інтеграційне угруповання територій (інсайдерів) і, по-друге, для регіонів, що не входять до неї (аутсайдерів), але розташованих у територіальній близькості.

Залежно від рівня управління розрізняють інтеграцію на макро-, мезо- та мікрорівні [4]. У нашому дослідженні розглядаємо інтеграцію на макрорівні, на якому має місце інтеграція країни у сфері торгівлі, зокрема агропродовольчих ринків. Теорія регіональної економічної інтеграції концентрує увагу на взаємодії національних економік, яким притаманний високий рівень інтеграції ринків. У реальному світі часто ситуація

більш складна: процеси інтеграції охоплюють країни і регіони, які ще не досягли достатнього рівня внутрішньої інтеграції. У цій ситуації інтеграція на міжнародному рівні стає чинником, що впливає на економічну взаємодію регіонів усередині країни [5].

Для інтеграційних процесів агропродовольчих ринків характерні два аспекти. Перший – це взаємодія факторів попиту, пропозиції та ціноутворення на агропродовольчих ринках, другий – роль конкуренції та конкурентних переваг у розвитку інтеграційних процесів агропродовольчих ринків.

Процес інтеграції національних і регіональних агропродовольчих комплексів є об'єктивною особливістю сучасного етапу розвитку світового сільського господарства, яка свідчить про тенденцію до глобалізації агропродовольчих ринків. Аналіз досвіду країн світу підводить до висновку, що параметри і ефективність загального агропродовольчого ринку визначаються трьома основними факторами. По-перше, розвитком ринкової інфраструктури, тобто наявністю товарних бірж, товаропровідних мереж та ін. По-друге, механізмами регулювання агропродовольчих ринків, наявністю загальних стандартів, які полегшують взаємну торгівлю сільськогосподарською сировиною і продовольством. По-третє, розвитком економічної інтеграції в цілому.

У світовій економічній науці існує два підходи до вивчення галузевої організації економіки: з точки зору парадигми «структура – поведінка – результат» і з точки зору теорії цін. Перший підхід був розроблений у 40–50-х рр. ХХ ст. професорами Гарвардської школи Е. Мейсоном і Д. Бейном. Другий підхід використовує мікроекономічні моделі для пояснення поведінки фірм і структури ринків.

Як зазначають Дж. Левин і Л. Ейнав, нині більшість впливових науковців в області емпіричних досліджень галузевих ринків орієнтуються на економічну теорію, передусім щодо моделювання поведінки компаній. Частіше розглядається одна галузь або ринок, особливу увагу приділяють його інституціональним характеристикам, виміру основних змінних, а також проблемам економічної ідентифікації. Прибічники цього підходу переконують у можливості поєднати концептуальну чіткість економічної теорії з емпіричними вимірами, а концентрація на окремих галузевих ринках дає змогу спостерігати за механізмами конкуренції [6]. Очевидно, дослідження окремих галузей мають певні недоліки, адже це звужує горизонти аналізу, а дослідники не мають наміру екстраполювати одержані результати на галузі з іншими

інституціональними характеристиками. У результаті більш загальні дослідження або обмежуються якісними висновками, або містять емпіричні методи, які можна використовувати в різних умовах.

Базова парадигма «структура–поведінка–результат» є концептуальною моделлю системного аналізу галузевих ринків і передбачає можливість визначити параметри функціонування ринку на основі розгляду його структури, базових умов і поведінки фірм.

У межах цієї парадигми функціонування галузі залежить від поведінки продавців і покупців, яка визначається структурою ринку. Такий підхід зумовлює використання системної ідеології та методології при дослідженні агропродовольчих ринків. Це відповідає як концепції дисертаційної роботи, так і вибору інструментарію та формуванню методики дослідження, що базується на системному аналізі, а також системному й когнітивному моделюванні.

Ці фактори характеризують: кількість покупців і продавців, бар'єри входу на ринок і виходу, диференціацію товару, вертикальну інтеграцію, диверсифікацію виробництва. Факторами галузевої політики держави визначаються заходи уряду для регулювання структури галузі: антимонопольне законодавство і державне регулювання (оподаткування, регулювання інвестиційної діяльності, макроекономічна політика, що охоплює стабілізаційну, антиінфляційну, кредитно-грошову політику).

Тут простежується активна роль держави як у процесах глобалізації економіки – взаємодія зі світовим агропродовольчим ринком, експорт-імпорт, інтеграція-диверсифікація, так і в регулюванні функціонування й розвитку вітчизняного АПР.

Структура й обсяг споживання визначаються потребами та можливостями виробництва різного за якістю, обсягами й видами агропродовольства. Насамперед, це соціальне середовище як сукупність людей (населення країни), об'єднаних у групи, а також умови їх існування – матеріальні, економічні, соціальні, політичні та ментальні.

Наступним напрямом споживання є експорт агропродовольчої продукції, обсяги і структура якого безпосередньо пов'язані зі світовими процесами глобалізації економіки, а також – непродовольчі галузеві ринки, які є споживачами сільськогосподарської продукції. На нашу думку, доцільно також виділити державні продовольчі резерви – як напрям формування запасів сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства.

Виробники (продавці) агропродовольчої продукції представлені агропромисловим

комплексом країни та імпортом цієї продукції. Причому обидва компоненти є безпосередніми учасниками процесів глобалізації економіки – АПК і як експортер агропродовольчої продукції, і як покупець і продавець нових технологій із відповідним забезпеченням.

Ряд чинників впливають на структуру світової торгівлі сільськогосподарською продукцією. Різними дослідженнями доведено, що рівень доходу на душу населення, як найважливіший фактор, визначає моделі споживання продовольства. Ефекти впливу зростання доходу на попит імпорту в розвинених і країнах, що розвиваються, неоднакові. При цьому зростання імпорту оброблених продовольчих продуктів розвиненими країнами не завжди відображає збільшення споживання на душу населення або модернізацію харчування, а є свідченням різноманітності споживання сільськогосподарської продукції та продовольства.

Слід враховувати і вплив ще низки важливих факторів, які визначають зміни в глобальному ланцюгу поставок продовольства на агропродовольчих ринках та структуру імпорту продовольства певної країни, зокрема – процеси урбанізації, стадію розвитку країни, розподіл доходів, географію та культуру населення.

Щодо факторів конкурентоспроможності окремих галузей і видів продукції, то необхідно розрізняти внутрішні та зовнішні чинники впливу. Внутрішні фактори формуються на вітчизняному ринку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства не тільки під впливом імпорту, а й низької купівельної спроможності населення, порушення єдиного ринкового простору, регіональної специфіки і т. д. Зовнішні чинники визначаються цілеспрямованою зовнішньоекономічною політикою держави, що сприяє освоєнню ринків інших країн. У зв'язку з цим методи впливу на внутрішню і зовнішню конкурентність продовольства різні за формою і змістом.

Із позиції національного рівня внутрішня конкурентність вітчизняної продукції має підтримуватися сприятливими міжгалузевими відносинами, особливо ціновими, формуванням зростаючого платоспроможного попиту основної частини населення країни, фінансовими, кредитними, податковими механізмами.

Системний характер агропродовольчих ринків, їх емерджентний ефект у вигляді формування конкурентних переваг дають підстави зробити висновок про об'єктивну наявність можливостей регулювання конкурентної боротьби у цій найважливішій сфері економіки і суспільства в цілому. Основним суб'єктом такого регулювання має бути держава. Перелік складових і напрямів

цього регулювання, на нашу думку, можна окреслити, спираючись на прояв системних закономірностей у функціонуванні й розвитку агропродовольчого ринку, відповідним чином спроектованих на предмет і завдання даного дослідження, а саме таких закономірностей: цілісності, прогресуючої систематизації і факторизації, функціональної ієрархії, самоорганізації, циклічності, нерівномірності розвитку, розбіжності темпів виконання функцій, міжсистемної конвергенції, повноти частин системи, полісистемності, принципу компенсації ентропії, принципу гомеостатичної стійкості, принципу Парето.

Інший підхід до структуризації полягає у розгляді агропродовольчих ринків, підкомплексів АПК. На ринках, що розвиваються продуктивних підкомплексів АПК формується інституційне середовище, що зумовлює характер конкурентних відносин і тип ринку. В умовах значного послаблення функцій держави в регулюванні виробництва та збуті сільськогосподарської продукції можна спостерігати прояв ознак кризового стану аграрної галузі, що становить теоретичний і практичний інтерес щодо виявлення характеру, особливостей конкурентних відносин, рівня розвитку конкуренції та типів ринків сільськогосподарських продуктів. Дослідження такого роду дозволяє обґрунтувати методи й інструменти державного регулювання аграрного ринку, обґрунтувати заходи щодо обмеження зростаючих монополістичних тенденцій і розвитку конкурентних відносин у класичних формах, послаблення бар'єрів, що перешкоджають вільному пересуванню товарів і ускладнюють формування єдиного агропродовольчого ринку.

Важливе місце у забезпеченні стійкого функціонування агропродовольчого ринку відводиться організаційно-економічному механізму його регулювання як сукупності економічних, організаційних і соціальних відносин у сфері управління й регулювання процесів продовольчого забезпечення з метою подальшого розвитку національної продовольчої системи. При цьому важливим моментом для вибору основних напрямів і заходів державного регулювання агропродовольчих ринків є: визначення цільової установки в розвитку не тільки ринку, а й виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства, знаходження їх раціональних кількісних і якісних параметрів на кожен конкретний період шляхом розробки і реалізації відповідних програм розвитку певних видів сільськогосподарської продукції та продовольства на різних рівнях управління АПК.

Оцінка організаційно-економічного механізму розвитку системи продовольчого забезпечення

країни свідчить про те, що дотепер не існує ефективних форм і методів впливу на ці процеси, тому що, незважаючи на вжиті стабілізаційні заходи не створено умови щодо: ефективного використання наявного ресурсного потенціалу агропромислового комплексу як господарської структури системи продовольчого забезпечення; регулювання процесів продовольчого забезпечення з урахуванням реальних потреб населення і ресурсного потенціалу; механізму економічної взаємодії господарюючих суб'єктів у межах функціонально-галузевої структури вітчизняного агропромислового комплексу; організації процесів розвитку господарської структури, яка відповідає за продовольче забезпечення країни.

Слід зазначити, що функціонування й розвиток агропродовольчого ринку залежать від удосконалення організаційно-економічного механізму його регулювання.

Погоджуємося з думкою про те, що найскладнішою проблемою управління економічними системами на даний момент є визначення співвідношення між ринковим саморегулюванням і державним втручанням. Кожна держава повинна, по-перше, на власний розсуд вирішувати цю проблему, а по-друге, переглядати завдання, враховуючи зміну умов функціонування системи [7].

Водночас існує висловлювання про те, що чіткого визначення поняття «механізм державного регулювання» щодо розвитку аграрного сектору економіки України сьогодні не існує [8]. В економічній науці ця категорія трактується різнобічно.

Організаційна складова уособлює інститути організаційно-управлінського плану, які координують поведінку агентів у межах макро- і мікроекономічних можливостей певної сфери, а економічна – ринкові інститути та економічні інструменти.

Взаємодія між організаційними структурами агропродовольчої системи (господарюючими суб'єктами, органами управління, проміжними та кінцевими споживачами) реалізується за допомогою економічного механізму, який здійснюється через регулювання цін, тарифів, митних тарифів, фінансово-кредитну, податкову і страхову політики.

Функціонування організаційно-економічного механізму в ринковій економіці пов'язано з проблемою адаптації сільськогосподарської та переробної промисловості до нових умов функціонування, труднощами збуту продукції, недосконалістю механізму ціноутворення, руйнуванням виробничого потенціалу галузей і соціальної сфери села, загостренням економічної

ситуації внаслідок різкого зниження обсягів виробництва, переробки та реалізації продукції.

До заходів державного регулювання, спрямованих на збільшення ринкової пропозиції вітчизняної сільськогосподарської продукції та продовольства, що має відповідати споживчому попиту, слід віднести [9]: стабілізацію цін на основні сировинні ресурси і в першу чергу на зерно, що сприятиме досягненню рентабельності виробництва інших видів сільськогосподарської продукції та продовольства; удосконалення стандартів на продукцію та їх уніфікацію з міжнародними, методів оцінки якості сільськогосподарської продукції та продовольства, що дасть можливість орієнтувати частину виробництва на зовнішній ринок і конкурувати з імпортною продукцією на внутрішньому ринку; удосконалення методів захисту внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції імпортерів сільськогосподарської продукції та продовольства і несприятливої кон'юнктури світового ринку.

Система агропродовольчого забезпечення буде ефективно функціонувати й розвиватися, якщо забезпечити структурний розвиток і ресурсне забезпечення всіх її елементів, під якими розуміємо формування ефективної господарської структури (агропромислового комплексу країни, організацію економічної взаємодії господарюючих суб'єктів у межах виробництва продовольчої сировини та її просування по етапах переробки, доробки, сортування і т. д.), технологічне й організаційно-правове удосконалення, розвиток інфраструктури. Усе це дасть змогу забезпечити ринок продовольчих товарів відповідно до норм споживання.

З погляду економічного змісту агропродовольчий ринок є системою економічних відносин у сфері виробництва, переробки, розподілу, обміну та споживання продукції, який забезпечує функціонування агропромислового комплексу на основі господарсько-економічної заінтересованості всіх суб'єктів ринкових відносин у кінцевих результатах діяльності.

Поняття «ефективний агропродовольчий ринок» передбачає наявність певних ознак: забезпечення вільної конкурентної діяльності всіх учасників ринку; вільне пересування товарів; наявність економічних важелів, що стимулюють зниження собівартості й підвищення прибутковості виробництва, переробку й реалізацію продукції; дотримання принципів саморегулювання і самофінансування по всьому циклу проходження товарів «поле–магазин»; активна діяльність кредитних організацій і страхових компаній; підвищення ролі держави принципу; здатність системи забезпечувати продовольчі потреби країни відповідно до норм споживання.

Важливою складовою агропродовольчого ринку є інфраструктура, в якій визначальне місце відведено товарним біржам, оптовим продовольчим ринкам. По суті вся продукція агропродовольчого призначення повинна розподілятися на біржовому та небіржовому секторах продовольчої системи. У біржовому секторі реалізуються зерно, цукор, крупи й інші сировинні товари і продовольство, стандарти на які дозволяють здійснювати торгівлю будь-якими партіями з метою задоволення ринкових потреб у конкретних видах продукції. На біржах формуються форвардні та ф'ючерсні контракти, які забезпечують сільськогосподарським виробникам вільний вихід на ринок і можливість отримання кредитів під майбутній врожай, формуються ціни.

Оптові продовольчі ринки (ОПР) призначені для забезпечення торговими ресурсами мережі роздрібних продавців такими видами продукції, як овочі, плоди, риба і морепродукти, м'ясо та м'ясопродукти, молоко та молокопродукти.

У комплексі заходів державного регулювання агропродовольчого ринку важливе значення має зовнішньоекономічна митно-тарифна політика. При цьому можливі два базових її варіанти. Перший пов'язаний з регулюванням обраного для даного ринку комплексу торговельних і нетарифних заходів на постійній основі, в якому переважають механізми тарифних квот імпорту, а також постійних імпортних тарифів. Другий варіант передбачає використання спеціальних, антидемпінгових і компенсаційних заходів, для чого слід ввести спеціальні, антидемпінгові та компенсаційні тарифні квоти.

Однією із складових організаційно-економічного механізму є механізм ціноутворення. При визначенні основних принципів функціонування системи цін на сільськогосподарську продукцію слід враховувати такі умови: забезпечення максимальної ефективності використання наявних ресурсів; суспільно необхідний асортимент і обсяг продукції; оптимальність пропорцій між накопиченням і споживанням; територіальні та галузеві відмінності в темпах відтворення й нормах рентабельності, що забезпечують ці темпи.

Як наголошують вітчизняні економісти, в сільському господарстві відносно низька еластичність попиту на основні види сільськогосподарської продукції, що звужує сферу дії рівноважних цін. Вони обґрунтовують положення про те, що цінові відносини слід розглядати в єдності виробничого процесу – від придбання матеріально-технічних ресурсів до кінцевої реалізації сільськогосподарської продукції, де по всьому ланцюгу відбувається перерозподіл доходів. Посилюється зворотна залежність між

часткою фінансово-матеріальних витрат і прибутку в структурі ціни для учасників створення кінцевого продукту, особливо це стосується сільського господарства, яке має найбільшу частку витрат, але відносно меншу частину сукупного прибутку [10].

Відмова від державного ціноутворення призводить до посилення диспаритетних тенденцій у формуванні цін на продукцію промислового та сільськогосподарського виробництва.

Одним з елементів економічного механізму є бюджет і бюджетний процес, оскільки специфіка агропромислового виробництва полягає, зокрема, в тому, що його розвиток значною мірою визначається державною підтримкою. При цьому найважливішим завданням держави в системі продовольчого забезпечення є розробка інвестиційної політики, яка передбачає взаємодію всіх ресурсів, спрямованих у матеріальні і нематеріальні активи, що дозволяють системі встановити пріоритети розвитку й досягати реалізації поставлених цілей, формуючи при цьому стійкі конкурентні переваги на ринку і позитивний соціальний ефект.

Організаційно-економічні заходи, спрямовані на оптимізацію фінансово-кредитної системи, повинні, по-перше, враховувати специфіку аграрного виробництва за умови високої частки державної підтримки, по-друге, з метою розширення доступу виробників до фінансово-кредитних ресурсів стимулювати появу нових і розвиток сформованих інститутів (банки, кредитні кооперативи, страхові, іпотечні, лізингові компанії), по-третє, розвивати нові форми і методи кредитування та фінансування сільськогосподарських товаровиробників

Страхування, одна з форм фінансової діяльності є інструментом захисту доходів сільськогосподарських товаровиробників від природних ризиків, наслідком яких насамперед, може бути недобір або загибель урожаю. Страхування функціонує у взаємодії з іншими елементами економічного механізму, передусім із

кредитуванням, гармонізуючи відносини в системі та забезпечуючи її надійність.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Для ефективного функціонування організаційно-економічного механізму в системі продовольчого забезпечення держава повинна створити середовище для добросовісної конкуренції, організації процесу збуту, запровадження прогресивних технологій, зниження собівартості виробленого продукції і переробленої сировини, що сприятиме ефективному розміщенню виробничих ресурсів і стійкому економічному розвитку галузі.

Створення умов збалансованості міжгалузевого обміну передбачає комплексний підхід на основі таких принципів: поєднання вільного ціноутворення (на основі попиту і пропозиції) та державного регулювання цін як загальної системи ринкового ціноутворення; забезпечення однакових економічних умов усім товаровиробникам незалежно від форм власності та господарювання; взаємодія цінових і фінансово-кредитних важелів у створенні умов розширеного відтворення інвестиційного типу й економічного зростання в агропродовольчому секторі економіки; створення взаємоузгодженої підтримки та протекціонізму інтересів вітчизняних товаровиробників і споживачів у зв'язку з необхідністю забезпечення продовольчої безпеки країни.

Отже, організаційно-економічний механізм розвитку агропродовольчого ринку передбачає зміну повноважень і функцій існуючих структур управління й регулювання, діяльність яких має бути спрямована на розробку, узгодження і координацію забезпечення оптимального поєднання ринкових методів господарювання з державним регулюванням виробництва і збуту продукції продовольчого призначення, що позитивно вплине на ефективність усіх елементів системи продовольчого забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рудь Н. Т., Федас Д. Державне регулювання та підтримка інноваційного розвитку економіки в Україні. *Економічний форум*. 2021. № 3. С. 26-38.
2. Бойчук Р. П. Державне управління та державне регулювання економічної діяльності в Україні: проблеми правового регулювання. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2. С. 86-96.
3. Шестак В. С. Деякі аспекти використання у науковому обігу поняття «державне управління (регулювання) у сфері культури». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2014. №1106, Вип. 17. С. 12-15.
4. Філатова Л. С., Панкова В. Д. Державне регулювання ринку. *Економічні науки. Серія: Економічна теорія та економічна історія*. 2018. Вип. 15. С. 209-219.
5. Дідух С. М. Державне регулювання інклюзивного розвитку агропродовольчої сфери. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 4. С. 18-25.
6. Русанюк В. В. Державне регулювання розвитку підприємництва в аграрному секторі. *Економіка АПК*. 2021. № 1. С. 94-102.

7. Кундєєва Г. О. Державне регулювання агропродовольчого ринку: підтримка споживача. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 40. С. 96-102.
8. Радченко О. Д., Ткач Л. Л., Дендебера О. П. Державне регулювання та підтримка аграрних інновацій в Україні. *Економіка АПК*. 2020. №11. С. 119-136.
9. Дроздяк І. Державне регулювання аграрної економіки як основа аграрної політики. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК*. 2016. №23(1). С. 18-24.
10. Кіндзерський В. В. Державне регулювання аграрного сектора економіки: імплементація зарубіжного досвіду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015. Вип. 5. С. 24-30.

REFERENCES

1. Rud, N. T., & Fedas, D. (2021). Derzhavne rehulyuvannya ta pidtrymka innovatsiynoho rozvytku ekonomiky v Ukraini. *Ekonomichnyy forum*, 3, 26-38 [in Ukrainian].
2. Boychuk, R. P. (2020). Derzhavne upravlinnya ta derzhavne rehulyuvannya ekonomichnoyi diyal'nosti v Ukraini: problemy pravovoho rehulyuvannya. *Pravo ta innovatsiynе suspil'stvo*, 2, 86-96 [in Ukrainian].
3. Shestak, V. S. (2014). Deyaki aspekty vykorystannya u naukovomu obihu ponyattya «derzhavne upravlinnya (rehulyuvannya) u sferi kultury». *Visnyk Kharkivskoho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina*, 1106(17), 12-15 [in Ukrainian].
4. Filatova, L. S., & Pankova, V. D. (2018). Derzhavne rehulyuvannya rynku. *Ekonomichni nauky. Seriya: Ekonomichna teoriya ta ekonomichna istoriya*, 15, 209-219 [in Ukrainian].
5. Didukh, S. M. (2020). Derzhavne rehulyuvannya inklyuzyvnoho rozvytku ahroprodovol'choyi sfery. *Aktualni problemy innovatsiynoyi ekonomiky*, 4, 18-25 [in Ukrainian].
6. Rusanyuk, V. V. (2021). Derzhavne rehulyuvannya rozvytku pidpryyemnytstva v ahroprodovol'choho sektori. *Ekonomika APK*, 1, 94-102 [in Ukrainian].
7. Kundyeyeva, H. O. (2020). Derzhavne rehulyuvannya ahroprodovol'choho rynku: pidtrymka spozhyvacha. *Infrastruktura rynku*, 40, 96-102 [in Ukrainian].
8. Radchenko, O. D., Tkach, L. L., & Dendebera O. P. (2020). Derzhavne rehulyuvannya ta pidtrymka ahrarykh innovatsiy v Ukraini. *Ekonomika APK*, 11, 119-136 [in Ukrainian].
9. Drozdnyak, I. (2016). Derzhavne rehulyuvannya ahrarynoyi ekonomiky yak osnova ahrarynoyi polityky. *Visnyk L'vivs'koho natsional'noho ahrarynoho universytetu. Seriya: Ekonomika APK*, 23(1), 18-24 [in Ukrainian].
10. Kindzersky, V. V. (2015). Derzhavne rehulyuvannya ahrarynoho sektora ekonomiky: implementatsiya zarubizhnoho dosvidu. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 5, 24-30 [in Ukrainian].